

Nr. Vissing skole

Veng Rytterskole

Mesing skole

Hørning kommune

Sats & tryk: Hørning Kommunes Creative Center • 03/2001

EGNSARKIVET I HØRNING

Adslev skole

SKOLER nr. I

Hørning Rytterskole

Mesing skole

ÅRSSKRIFT 2000

13. årgang

Forord

Med det fjerde årsskrift i træk omhandlende skoler og skolegang i Hørning kommune gennem flere århundreder afslutter vi emnet med denne udgivelse. Der er i forløbet gjort et stort arbejde for at redigere materialet og at skaffe billeder både fra personer med tilknytning til skolerne samt medarbejderne omkring arkiverne i Hørning og Veng.

Her i foråret har kommunen stillet en mere moderne computer til rådighed for arkivet og samtidig er der etableret internettilkobling. Et aktiv, som vi forventer os meget af i fremtiden, for lettere at kunne løse de mange opgaver som bliver pålagt arkivet.

Beklageligvis er vi kommet i en vanskelig situation, idet vores arkivleder Ejo Bjerregaard Sørensen har opsagt sin stilling på grund af sygdom pr. 1. juli. Af samme årsag vil der blive arbejdsmæssige problemer i det daglige på arkivet. En opgave, der skal løses hurtigst muligt inden den ophobede arbejdsbyrde bliver uoverskuelig.

Hjertelig tak til Ejo for den indsats hun har ydet for Hørning Egnarkiv gennem 11 år.

Hvis helbredet tillader, vil Ejøs erfaring fremover komme støtteforeningen til gode. Med tilfredshed ser vi frem til en mindre udvidelse af arkivet i Veng i form af et tilstødende rum.

Det har der længe været behov for, da pladsen er trang.

I skrivende stund har vi en udstilling på Hørning Bibliotek med et udvalg af effekter fra begge arkiver, som vi håber, vil fange interesse hos mange. Jeg kan oplyse, at kommunen for nylig har overgivet os 11 fine luftfotos i farver, der viser samtlige bysamfund i Hørning kommune. Billederne er selvfølgelig taget med på udstillingen og vil senere pryde væggene på arkiverne.

Til sidst en stor tak til alle der har bidraget med materiale til årsskriftet. Tak til kolleger i Styrelsen samt støtteforeningens bestyrelse for godt samarbejde i det forløbne år.

*Svend Kannegaard Olsen
styrelsesformand*

Egnarkivets årsskrift 2000 – Skoler I: omhandler tiden 1721 - 1850. Adslev skole, Hørning Rytterskole, Mesing skole, Veng Rytterskole og Nr. Vissing skole.

Egnarkivets årsskrift 2002 Skoler II: omhandler tiden 1850 - 1914. Jeksen skole, Hørning skole (Vestervej), Blegind skole og Hårby skole.

Egnarkivets årsskrift 2003 Skoler III: omhandler tiden 1914-1960: Hørning skole (Bakkeskolen) og Venge skoledistrikt.

Egnarkivets årsskrift 2004 Skoler IV: omhandler tiden 1960 til i dag.

For 400 år siden...

Landsbyskolerne og deres baggrund

Dansk folkeskoleundervisning i det 16. og 17. århundrede fandtes reelt ikke. Undervisning af den brede befolkning var overladt til kirken og hjemmet, og den omfattede alene kristendoms-kundskab.

Lærerens rolle var overladt til præster og forældre, dog i stigende grad til de kirkelige embedsmænd, degnene.

Lærebogen var Luthers katekismus fra begyndelsen af det 16. årh., og da »cleverne« ikke kunne læse, var der tale om mundtlig undervisning og udenadslæren.

Ved en kirkelig forordning af 27. marts 1629 pålægges det »præster, degne og substitutter at undervise ungdommen i børnelærdom en gang om ugen i hvert sogn«. Løbedegne havde tilknytning til klostre og latinskoler, mens sædedegne havde fast bopæl i sognet. I slutningen af det 17. årh. besluttedes det, at der skulle være sædedegne i alle pastorater, og at der udvises boliger til degnene, så de kunne holde skole for ungdommen.

Forudsætningerne hos degnene var ikke imponerende. Blandt håndværksfagene var snedker, smed, hattemager, skrædder repræsenteret, samt husmand, kældersvend, tjener, handelsmand, skriver, kudsk, underofficer o.s.v.

Fattigforordningen af 24. sept. 1708 indeholder det første lovbud om oprettelse af folkeskoler på landet. Der var allerede oprettet et antal på privat basis, især af ade-

len. Adelsmanden Niels Friis – en nevø til kansleren Johan Friis (1494-1570) – indrettede således skoler for 7 sognes børn i en gammel kirkelade i Hesselager i begyndelsen af 1600-tallet. Skolen var i brug til omkring 1814. I 1708 blev det altså en offentlig opgave. Formålet var at bekæmpe fattigdommen. Viljen var således til stede, men midlerne manglede.

I 1708 var der 4 autoriserede skoleholdere i Århus by, og de fik nu nogle få rigsdaler for at undervise fattige børn, men beløbet faldt senere væk igen. **Stiftsøvrigheden** i Århus med biskop Oksen og Stiftsamtmænd Plessen udarbejdede forslag til »Skolevæsenets Ordning« og i 1716 blev skolesagen lagt stiftsprovster »på sinde«, **da ungdommens undervisning er grundvolden til kirkens og landets velstand.** Der blev gjort status over eksisterende skoler, hvor der manglede skoler, hvor mange der var behov for, hvorledes midlerne til opførelse af skolerne og lærerlønnen kunne tilvejebringes.

Både i Århus Stift og på landsplan »tog tingene tid«, og den 25. feb. 1735 pålagde kongen stiftsøvrigheden at gøre status endnu en gang. Opgørelsen i Århus stift viser, at der var 83 skoler + de kongelige, men der manglede stadig 126 nye skoler.

Konfirmationen indførtes i 1736 ved lov. Man skal huske, at kristendommen stadig var det bærende element i almuens opfattelse af verden. I 1739 udsendte Chr. d. VI »Forordninger om skoler på lan-

det«, der var **den første egentlige skolelov i kongeriget**. Men i dette tilfælde som ved de tidligere og efterfølgende forsøg på at forbedre folkeskolen var der **et svælg mellem ambitionsniveauet og den økonomiske formåen/offervilje**.

Loven af 1739 var et resultat af et kommissionsarbejde, men bygger i høj grad på Fr. IV's instrukser for rytterskolerne. Den pålagde (igen) degnene at holde skole med undervisning i kristendom, dansk, skrivning og regning. Den bestemte skolebygningernes antal og beskaffenhed, skoleholderens løn og kaldelse, samt tilsyn og undervisning.

Oplysningstiden

Frihedsstøtten i København er rejst til minde om **stavnsbåndets ophævelse i 1789**. På den ene side af støtten står der: »Kongen bød, Stavnbaandet skal ophøre, Landbolovene gives Orden og Kraft, at den frie Bonde werde kæk og oplyst, flittig og god, hæderlig Borger, lykkelig« – På den modsatte side står der: »Kongen kendte, at Borgerfrihed bestemt ved retfærdig Lov giver Kærlighed til Fædrelandet, mod til dets Værn, **lyst til Kundskab**, Attrå til Flid, Håb om Held.«

Man er midt i oplysningstiden.

Som tidligere nævnt var der flere gange lovgivet eller befalet om pligten til at undervise, men det kneb meget med virkeliggørelsen. Rytterskolernes opførelse fra 1721 (240 i alt fordelt på de 12 rytterdistrikter) var et kraftigt løft, men Fr. IV's opfordring til de øvrige jordbesiddere om at følge eksemplet faldt ikke i god jord. Hans søster, prinsesse Sofie Hedvig oprettede dog 7 skoler omkring Dronninglund i

Vendsyssel. **Landet manglede både skoler og lærere**.

Seminarier

Provst Balthasar Petersen oprettede 1753 en lærerskole i Tønder for at skaffe Tønder amt »et godt forråd af dygtige skolelestre«. Han oprettede 1786 en fundats ved at indskyde 8000 Rd og sin gård Gørrismark for at sikre seminariets eksistens efter sin død. Der var allerede flere seminarier i Hertugdømmerne. I 1789 blev **Den Store Skolekommission** nedsat til at arbejde med spørgsmålene. Kommissionens medlemmer var: »Grev E.H. Schimmelmann, Grev C.D. Reventlow, Geheimeråd C. Brandt, Biskop N.E. Balle, Etatsråd F.C. Trant og Magister M.H. Sevel«. Opgaven lød: »**Udarbejd en plan til skolevæsenets forbedring og tillige en foranstaltning til at danne duelige lærere.**«

Da kommissionen sluttede sit arbejde 25 år senere var der kun 3 af medlemmerne fra starten tilbage, nemlig Balle, Schimmelmann og Reventlow. I en periode var også J. Reventlow medlem, og sammen med broderen C.D.R. og biskop Balle udgjorde han de progressive kræfter i kommissionen.

I 1791 blev Blågård Seminarium oprettet på kommissionens foranledning. Forbilledet var Kiel Seminarium, der var oprettet i 1781. I 1795 startede Grev Ludvig Reventlow et seminarium ved sit gods Brahe-Trolleborg. Greven havde allerede i 1783 ladet opføre den første (i Smørum) af 3 skoler under sit grevskab. I Vesterborg (Pastor P.B.Boisen) oprettedes endnu et seminarium i 1801, og i 1802 blev det anbefalet, at pastor E. Hammond oprettede et seminarium i Brøndbyvester. I 1806 oprettede pastor C.L. Krarup endnu et i til-

knytning til sin præstegård i Borris.

Efter Københavns bombardement i 1807 flyttedes Blågårds Seminarium til Jonstrup (Klædefabrik). På baggrund af de erfaringer, der var opnået med de eksisterende seminarier, og efter flere betænkninger og debatter afsluttede kommissionen sit arbejde, og den 29. juli 1814 kom Fr.VI's »**Anordning for almueskolevæsenet på landet i Danmark.**«

Tre væsentlige træk fra anordningen skal fremhæves:

»En skole er 2-klasset med 1 lærer.«

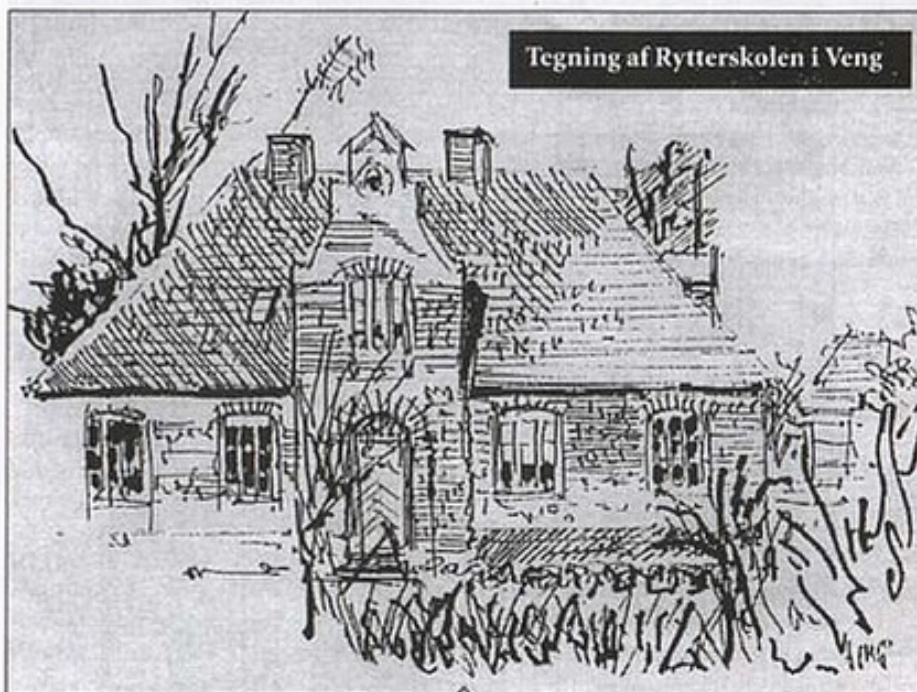
»Degne og skoleholdere skal efterhånden erstattes af seminarieuddannede lærere.«

»Der skal undervises i religion, læsning, skrivning og regning, og læreren bør vejlede eleverne i sang.«

Det er ligeledes interessant, at antallet af **elever i en klasse** normalt ikke måtte overstige 40. Ved senere ændringer er det maksimale antal **elever pr. lærer** sat til 100 (1856), 74 (1904) og 70 (1937).

Med anordningen fulgte 3 bilag: **Instruktion** for lærerne, **regler** til iagttagelse for sognenes skolekommissioner og **underretning** for amtsskoleledelsen.

Lærernes baggrund og niveau havde været genstand for megen debat i kommissionen og for resten også udenfor. Det var ikke kun bombardementet, der fik semina-

Tegning af Rytterskolen i Veng

riet flyttet fra Blågård til Jonstrup. Mange mente, at seminaristerne var for opblæste og havde lært for mange dårlige manerer i byen til at de kunne tilpasse sig en landsbylærers tilværelse. Derfor blev de efterfølgende statsseminarier placeret på landet i det miljø, hvor lærerne senere skulle leve og virke. Det blev også fastslået, at en læreruddannelse ikke skulle være en videnskabelig uddannelse.

Undervisning, materiel og økonomi.

Der blev fremsat mange ideer til undervisningens indhold på både seminarier og skoler. Ligeledes fremkom der gennem tiden og ikke mindst under kommissionens arbejde et væld af forslag til lærebøger af forskellig brugbarhed.

Balles lærebog (1795) og Balslevs bibelhistorie (ca. 1850) var endnu i brug i Jeksen skole.

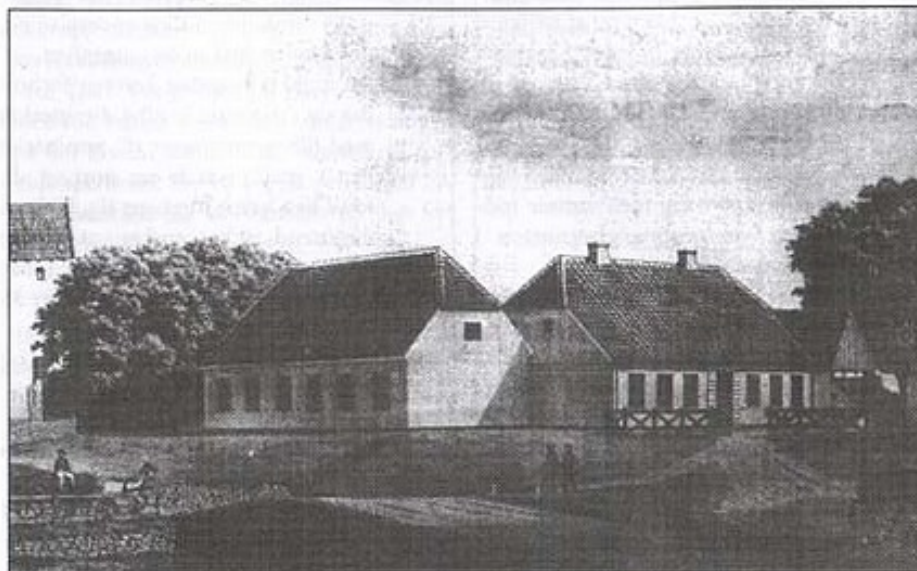
Finansieringen af seminarier og skoler blev en blanding af privat og statslig indsats. Jordbesidderne og kirken måtte holde for.

Kort efter anordningens fremsættelse kom en ny pædagogisk metode, »Gensidig undervisning«, til landet sydfra. Den gik i korthed ud på, at ældre elever underviste yngre elever, så en lærer kunne have ansvaret for endnu flere elever. Det var billigt og blev derfor hurtigt populært hos dem, der havde ansvaret for økonomien.

Billeder fra det kommende Årsskrift 2001 om skoler i Hørning Kommune

L yngby statsseminarium

Lyngby (8570 Trustrup) Kongelige Skolelærerseminarium anno 1842. Bygningen t.v. er gymnastiksal, mens bygningen t.h. indeholder 2 klasseværelser og 2 lærerboliger a 2 værelser. På loftet var der bibliotek. Det oprindelige skolehus fra 1814 blev revet ned i 1842 for at give plads til gymnastiksalen. I 1859 blev bygningen t.h. udvidet med 1 kemilokale og 2 samlingsværelser. Samtidig blev der bygget en etage ovenpå med 1 klasselokale, 1 tegnestue, bibliotek og lærerværelse samt endnu en 2-værelses bolig til en lærer.

Den oprindelige skolebygning var opført med bindingsværk og havde 1 stort og 2 mindre skolerum, samt 1 værelse til 2. læreren.

Bygningerne huser i dag Pædagogisk Psykologisk Rådgivningscenter for en række kommuner på Djursland.

S om et resultat af Den Store Skolekommissions arbejde blev der af Fr. VI den 30 april 1813 givet tilladelse (ordre) til at opføre et seminarium i Lyngby ca. 10 km

vest for Grenaa. De medfølgende Bestemmelser er opdelt i 37§§, hvoraf nogle skal gengives her:

§ 1. Ved dette seminarium må antages ind-

- til 15 subjekter af bondestanden, hvortil også regnes de på landet opdragne degne- og skoleholderbørn.
- § 2. Til at undervise og danne disse seminarister antages 2 lærere, af hvilke vi herved udnævner præsten i Lyngby-Albøge, hr. Hans Peter Barfoed til efter sit tilbud at være 1. lærer og forstander.
- § 3. Til de fornødne lokaler må der bygges et hus på 6 fag med samme indretning som seminariebygningen i Borris præstegård.
- § 5. Seminaristerne tinge sig, med forstanderens hjælp, på egen kost og logi hos de ved seminariet nærmest boende bønder og klæde sig ligeledes på egen bekostning i deres sædvanlige bondedragter.
- §§ 6, 7 og 8 omhandler optagelsen. Man skal være 18-23 år, og melder sig flere, end der kan optages, afholdes der prøve, og de bedste optages. Dog skal de, der er utjenstdygtig ved krigstjenesten, have fortrinsret, hvis de ellers er duelige.
- § 10. Beskriver 1. lærerens fagområder: Religion, dansk, tysk, almuejura, sjælelære, kostlære (diætetik), havebrug og agerbrug.
- § 11. 2. lærerens fagområder: Skrivning, regning, sang, samt en halv snes andre i denne sammenhæng sekundære fag.
- § 14. Dagen begynder og slutter med salmesang og bøn.
- § 15. Rettigheder: Fri undervisning og bøger. Fortrinsret til ansættelse frem for dem, som ej er seminaristisk undervist. Fritagelse for sø- og landkristjeneste.

- § 16. Anfører fridage og deres anvendelse.
- § 17. Arbejdsdagen er normalt 7-21, og det anføres, hvad tiden skal/må bruges til.
- §§ 18-22 angiver seminaristernes pligter uden for den egentlige undervisning, i øveskolen, kirken og i omegnen.
- §§ 23-26 angiver hvordan læreren forholder sig i de første år efter dimittering med tilbagemeldinger til seminariet den 1. maj hvert år om stort set alt, hvad han havde foretaget sig. Hvis en dimittend ikke ønsker at bruge uddannelsen til undervisning, tilbagebetales 150 Rd, og er han under 36 år, annulleres militærfritagelsen.
- §§ 27-36 beskriver lærernes pligter og aflønning. Der skal bl.a. føres 4 protokoller: Kopiprotokol, arbejdsprotokol, konduiteprotokol (med folio for hver elev) og regnskabsprotokol.
- § 37. Direktionens sammensætning med Stiftamtmanden og Biskoppen over Århus Stift som de vigtigste.

Seminariets virke.

Første afgangsprøve blev afholdt 3. og 4. okt. 1815. Undervisningen var begyndt i 1813 i præstegården. Der var 6 dimittender, som bestod med godt resultat. Til samme prøve var der indstillet 10 privatister fra pastor Blicher i Randel (digterens far), men direktionen mente ikke, at deres præstation gjorde dem duelig til at forestå et lærerembede. De pågældende fik dog en attest på, at de havde underkastet sig en skriftlig prøve. Pastor Blicher havde oprettet et »institut for skolelærerers dannelse«. Flere hold kom til eksamination i Lyngby, men da resultaterne var for dårlige, lukkede Blicher sit »institut i 1819.

Skoleloven af 1814 blev 10 år senere justeret efter de høstede erfaringer og den aktuelle stemning og økonomi (gensidig undervisning). Antallet af statsseminarier skulle reduceres til 4, nemlig Jonstrup, Skårup, Snedsted og Lyngby. Vilkårene for lærereksamen lempedes ved samme lejlighed. Den 3-årige læsetid blev opgivet, så eleverne kunne indtræde i undervisningen på det niveau (klasse), der svarede til forkundskaberne. Endvidere fik privatister lov til at indstille sig til eksamen på lige fod med seminariets egne elever.

Elevtallet i Lyngby var oprindeligt 16. I 1816 blev det forøget til 24 og i 1824 til 40, der var normen i mange år. I 1863 var der 88 elever, hvoraf de 65 var hjemmehørende i det nørrejydske, 10 fra Lolland-Falster, 7 fra Sjælland, 5 fra Bornholm og 1 fra Samsø, hvor der på et tidspunkt også var et seminarium.

I 1858 blev optagelseskravet ændret til, at eleven i mindst 1 år selv havde forestået undervisningen i en skole eller under en dygtig lærers vejledning havde medvirket i undervisningen i en skole, så han kunne medbringe vidnesbyrd om lyst og anlæg for skolefaget. Samtidig fik man i Lyngby lov til at vende tilbage til 3 års undervisning. Fra 1829 havde uddannelsesalderen været 2 år, men det fandt forstanderen for lidt.

I 1874 blev der igen nedlagt et seminarium. Valget stod mellem Lyngby og Ranum, og det sidste overlevede bl.a. på grund af beliggenheden med et stort opland.

I de 61 år, som Lyngby Statsseminarium virkede, blev der dimitteret 971 lærere,

hvoraf 187 var privatister. – Der var ingen kvinder blandt dimittenderne.

Skolevæsenet indenfor den nuværende **Hørning Kommunes grænser** har også nydt godt af seminariet, som har »leveret« flere lærere til områdets skoler.

Der er også dimittender, der er født i kommunen, men som fik deres virke andre steder.

Ole Friis Sørensen

Kilder til artiklerne om:

Landsbyskolerne og deres baggrund
Joakim Larsen: »Bidrag til den danske skoles historie« 1893, 4 bind, ca 1400 sider.

Danmarks Lærerforening: »Af landsbyskolens saga« Redigeret af Albert Johansen

Lyngby Statsseminarium
Henry Simonsen: »Brudstykker af historien om Det kongelige Statsseminarium i Lyngby.« 2000, Grenå Egnsarkiv.

Rytterskolen

Den danske almueskoles historie og udbredelse fortoner sig tilbage i middelalderens mørke. Vi ved ikke ret meget om den, men vi ved, at undervisning af almuens børn var begrænset til de få, og kvaliteten af undervisningen var med få undtagelser meget ringe.

Vi har ganske vist kloster- og kirkeskoler fra begyndelsen af middelalderen, men de var oprettet med det formål at uddanne præster og degne. Det var sjældent at almuens børn nåede frem til at få en undervisning her, og slet ikke hvis de boede på landet, det gjorde jo langt de fleste.

Det første tilløb til oprettelse af almueskoler kom med Christian den Andens Skolelov 1521-»Forordning om Skolevæsenet for Landbefolkningen«.

Denne lov huskes måske bedst, fordi det var den første skolelov, som indeholdt forbud mod korporlig afstraffelse af eleverne. Som det vil være mange bekendt, blev dette forbud gentaget 440 år senere og dermed formelt effektueret 1961. Ændringer- også i folkeskolen- tager tid.

Christian den Andens skoleforordning blev dårlig modtaget af befolkningen- ja på Viborg Landsting blev forordningen simpelthen brændt. Befolkningen var ikke rede til at lade deres børn bruge tid på undervisning. Børnenes arbejdskraft var uundværlig i den daglige drift.

200 året efter Christian den Andens forordning- den 28. marts 1721 »lod Frederik den Fjerde publicere sit gudelige forsæt, nemlig 240 skolars oprettelse« i den nye hærordnings 12 rytterdistrikter, heraf blev de 24 bygget i Skanderborg Rytterdistrikt,

heraf en i Veng og en i Høring.

Og her har vi så den næstældste bygning i Veng sogn. Rytterskolen er ganske vist kraftig ombygget og har fået en tilbygning i slutningen af forrige århundrede, men den oprindelige grundplan kan stadig fornemmes og er også stadig under huset i dag.

Kirken er selvfølgelig vor ældste bygning med sin ærværdige 900 årige historie. Sofiendal eller Vengegård, som den oprindelig hed, er som ejendom på stedet lige så gammel, måske ældre. Den har sandsynligvis været ladegård for benediktinernes kloster, vi ved ikke noget præcist om det, men gården er totalt ombygget med helt ændrede grundplaner i perioden fra 1855-1886.

Ideen til det omfattende skolebyggeri kan ikke udelukkende tilskrives Frederik den Fjerde, men da tanken først var opstået blev alle, der kunne have indflydelse på skolesagen grebet af ideen, så der på rekordtid blev bygget skoler over hele landet.

Danske Lov af 1683 havde udtrykt forventning om, at forældre og præster »opdrog« børnene til kristendom. Men man vidste godt, at mange forældre ikke magtede opgaven på grund af uvidenhed, og præsterne kunne næppe afse den fornødne tid. Det kom derfor ind som en paragraf i »Fattigforordningen af 1708«, at degnen skulle sørge for fattige børns undervisning, hvis forældrene ikke havde råd til at betale for børnenes undervisning i de skoler, som var eller ville blive oprettet.

Få år efter blev det næsten en slags konkurrence i den kongelige familie om, hvem

der var mest idealistisk i skolesagen. Kongens første dronning Louise havde bygget skole og lønnet en lærer i Rungsted 1716. Kongens søster Sophie Hedvig havde oprettet 7 skoler ved Dronninglund gods og senere 7 til på Sjælland. Prins Karl fik bygget 10 skoler ved Højstrup og Jægerspris.

Nu måtte kongen også være med. I perioden 1722-27 blev de 240 skoler bygget i de tolv rytterdistrikter. Ideen med rytterdistrikterne var, at de tolv områder- 6 på Sjælland, 3 på Fyn, Lolland-Falster og 3 i Jylland- skulle afgive jord til ryttergårdene, som til gengæld for den tildelte gård med jord, som hovedsagelig var udskilt fra krongodset, skulle stille ryttere til hæren. Iøvrigt hørte hele Venge sogn ved 1700-tallets begyndelse under kronen - Skanderborg slots område.

Rytterne havde pligt til at møde til øvelse et par gange om måneden, hvad de sikkert ikke var kede af. Flot har det set ud, når de i uniform med lang sabel højt til hest stævnedes mod øvelsespladserne, som ofte lå i nærheden af kirkerne.

Belært af erfaringerne i krigene mod svenskerne vidste man, hvor vigtigt det var, at kunne stille en hær af danske karle, ikke mindst et stærkt dansk rytteri, i stedet for de hvervede soldater, man tidligere havde brugt.

Tilbage til skolerne. Det var ikke små usle rønner der blev bygget. Ofte var det landsbyens bedste hus, kun de bedste materialer blev brugt: Tegl til mure, tag og gulv og førsteklases kraftigt tømmer til tagkonstruktioner, lofter, døre og vinduer.

Vi kan få et godt billede af husets udse-

Rytterskolen i Veng som den ser ud i dag

ende og indretning ved at se på de centralt udarbejdede materialelister og prisoverslag. Det gav en stor ensartethed i bygningernes fremtoning og plan. En medvirkende årsag hertil er også, at det var meget få personer, der kom til at stå for opførelsen. I Kolding og Skanderborg rytterdistrikter fik Gottfried Schuster og Søren Sørensen kontrakt på samtlige 49 skoler til en pris af 580 Rdl. stykket.

Det var en imponerende skolebygningsaktivitet over det ganske land, som først blev overgået af landsbyskolebyggeriet omkring 1870-80. Disse skoler måtte så igen vige for det store centralskolebyggeri i 1950-60.

Rytterskolen betegner en nytænkning i indretningen, som blev norm for landsbyskoler i de næste 200-250 år. Det nye var en bygning, der indeholdt skolestue og bolig til læreren under samme tag – tjenestebolig.

Man håbede nok også, at man, ved at stille en bolig til rådighed, kunne få bedre og mere stabile lærere, men da lønnen var meget lille, kneb det stadig at skaffe folk, som kunne give en blot nogenlunde undervisning. Oftest fik man mislykkede studenter, afmønstrede underofficerer eller selvlærte bondekare, skomagere og skræddere.

Kravene til underviserne var heller ikke imponerende, de skulle kunne Luthers Katekismus samt læsning, skrivning og regning til husbehov. Der skulle jo gå endnu næsten 100 år, inden man gennem seminarierne fik en ordentlig uddannelse for lærere.

Bygningen var som nævnt ret anseelig efter datidens forhold: 21 alen lang, 12 alen bred og med en lofthøjde på 4 1/2 alen. Det vil i nutidens måleenhed sige ca. 14m x 8m. Lofthøjden på ca. 3 m blev senere reduceret

noget, da man forsynede husene med trægulve.

Taget var højt med skrå gavle – helvalm – dækket med røde Flensborg tagsten, som efter en årrække næsten overalt blev udskiftet med strå. Årsagen hertil skulle være, at drengene ikke kunne afholdes fra at kaste sten på taget med mange knuste tagsten til følge.

Murene, som var to sten tykke, var også opført af Flensborg sten, mens indvendige vægge var af rå soltørrede lersten. Indvendige vægge var pudsede og hvidtede. Tagtømmer og alt indvendigt træværk var norsk fyr, loftet var brede fyrreplanker, mens vinduer og udvendige døre var dansk egetræ. Til bygningen blev der ialt fremstillet tre yderdøre, fem inderdøre og otte torammede vinduer med blyindfattede ruder.

Gennem den rundbuede indgangsdør kom man ind i en lille forstue, herfra var en dør ind til skolestuen. Fra skolestuen kunne man gå ind i lærerens dagligstue, hvorfra der igen var adgang til henholdsvis sovekammer og køkken.

Køkkenet var udstyret med åben skorsten med ildsted og bageovn. Fra ildstedet kunne der fyres i bilæggerovnen, som afgav varme til skolestuen og dagligstuen. Fra køkkenet var der adgang ud til gårdsplad-

Grundplan af Frederik IV's skoler

sen og til et spisekammer, ret stort kunne man synes (som sovekammeret), men passende størrelse for den tid, der skulle være plads til det meste af en vinters forråd.

Med dette pompose hus var de økonomiske midler tilsyneladende opbrugt.

Det er mærkeligt at erfare, hvor lidt der var gjort ud af skolestuens inventar og undervisningsmidler. Dette, efter datidens forhold, imponerende rum (ca. 40m²) var udstyret med to lange bræddeborde fastgjort på nedgravede pæle og en 6-7 bænke, ligeledes brædder på pæle.

Til hver skole blev der anskaffet 100 ABC'er, 100 katekismer, en bibel med fortolkninger og nogle salmebøger. Desuden var de fleste skoler på lokalt initiativ udstyret med en sandkasse på ben til skriveøvelser.

De forældre, som ønskede at deres børn – udover katekismus og bibellæsning – skulle lære skrivning og regning, måtte betale et beløb til ekstra løn til læreren og til de nødvendige materialer.

Over indgangsdøren blev der indmuret en sandsten med inskription. En sådan sten blev anbragt på de allerfleste rytterskoler. Stenene er fremstillet centralt og udført af en stenhugger Heinbrodt på Kongens Nytorv, de er derfor meget ens over hele landet. Stenen fra Rytterskolen i Veng blev i 1870 anbragt i vestgavlen på den nye skole ovenfor byen. I 1954 blev stenen placeret i aulaen i den nyopførte Venge-Hårby-Sobal-fællesskole.

På stenen ser man øverst Frederik den Fjerdes monogram, derefter en inskription på latin, som oversat lyder: »I året 1721 har jeg grundlagt denne skole og i lighed med denne 240 i de distrikter, som er oprettede af mig til stadig at underholde 12 rytterskadroner«. Derefter følger et vers forfattet

af Fr. Rostgaard formuleret således, at vi får indtryk af, at det er kongens egne ord, hvad det også kunne være:

Halvtredsindstyve aar, Gud har Du mig opholdt.

Alt Sygdom, Kriig og Pest mig intet ondt har voldet:

Thi yder jeg min tack og breeder ud Dit Navn

Og bygger Skoler op de fattige til Gavn.

Lad denne min fundats bestaae til Verdens Ende.

Lad altid paa min Stool een findes af min Æt.

Som mener Dig Min Gud og Disse Skoler rætt.

Også over dørene til de forskellige rum fandtes der vers, en skik der langt op i vort århundrede var almindelig i mange gårde og huse.

Over skolestuedøren stod der:

forsom tj Skolegang
i diine Ungdoms Dage
Tænk på dend leetiid,
du har endnu tilbage;
Hao ingen ting saa kjær,
som herrens sande frugt.
Tak dog dend Konge,
som har disse Skoler bygt.

Over stuedøren:

Øtsigne det, v Gud
som Jeg mig forretager.
Sid Jeg i gjerning og i ord
dig tj forsager.
Gjør mig mit Embede,
gjør mig det altid let,
forhjælp Mig med din Kraft
til at forrette det:

Over sengekammerdøren:

Sødt og roligt kand vi sove
Dagens Møje glemmes her
Gud og Kongen maa vi love
Hatterød det beste er.

Over køkkendøren:

Brugge, Bøge, tue og tuette
Maden haage og amratte,
Vores Køkkenarbeid er
Valle, Strippe, Rist og Pande
Potte, Gryde, Spand og Kande
er vor Piges haand grevhr.

Over spisekammerdøren:

Lyster du Postej og Tætter.
Udaf sligt vi inter har.
Landsby-Rætter, Kaal og Erter
Staar odi høert andet har.

Rytterskolerne dækkede dog kun ca. 1/6 af landet med undervisning. De 5/6 var henvist til, hvad fremsynede godsejere, præster og bønder kunne få gennemført rundt omkring i sognene.

Da det stadig var småt med ungdommens læsefærdighed, særlig hos »den geme almue« udstedte Christian d. 6. i 1739 sin store forordning om skoler på landet, hvori han omtaler den ynkelige uvidenhed og anser det for en stor velgerning at indføre almindelig undervisningspligt i religion og læsning.

Der rejste sig en storm af protester fra alle samfundslag, ikke mindst fra bønderne, som mente, at det bedste fald var unyttigt, i værste fald skadeligt, at lade børnene drive den af med stillesiddende læsning og udenadslæring.

Desuden havde man god brug for deres

Rytterskolen i Horning (1721)

Næsten uforandret udvendig, oprindelig længde, skrå gavle, tegltag.
Ejes (1920) af familien Dam, men bortlejet.

arbejdskraft hjemme på gårdene.

Almindelige argumenter mod skolen var: »Børnene er for små til at lære« – »Vi kan ikke undvære børnenes tjeneste« – »Jeg har ikke gået i skole, så skal heller ikke mine børn« – »Jeg har aldrig kunne læse en bog, min forældre heller ikke, vi er dog blevet mænd«.

Modstanden mod skoleloven af 1739 var så stor over hele landet, at kongen året efter måtte se sig nødsaget til at ophæve sin egen skolelov.

Det blev nu helt overladt til frivillige initiativer at sørge for undervisningen. Det medførte selvfølgelig en stor forskel på om – og hvor meget, der blev undervist i de forskellige egne af landet. »Den ynkelige uvidenhed« måtte man mange steder leve med endnu en lang årrække.

Forst 50 år senere i 1789 nedsatte kronprinsen – den senere Frederik 6. – sammen

med sine dygtige rådgivere, A.P. Bernstorff og Kristian Reventlow »Den store Skolekommission«, som førte til »Folkeskoleloven af 1814«.

Selv om der gik en årrække, før lovene var gennemført over hele landet, så var grunden dog nu lagt til den folkeskole, vi har i dag. Med opførelse af seminarier fra 1800-tallets begyndelse blev det også efterhånden muligt at besætte alle lærerembederne med fuldt uddannede lærere.

P. Friis Kristiansen

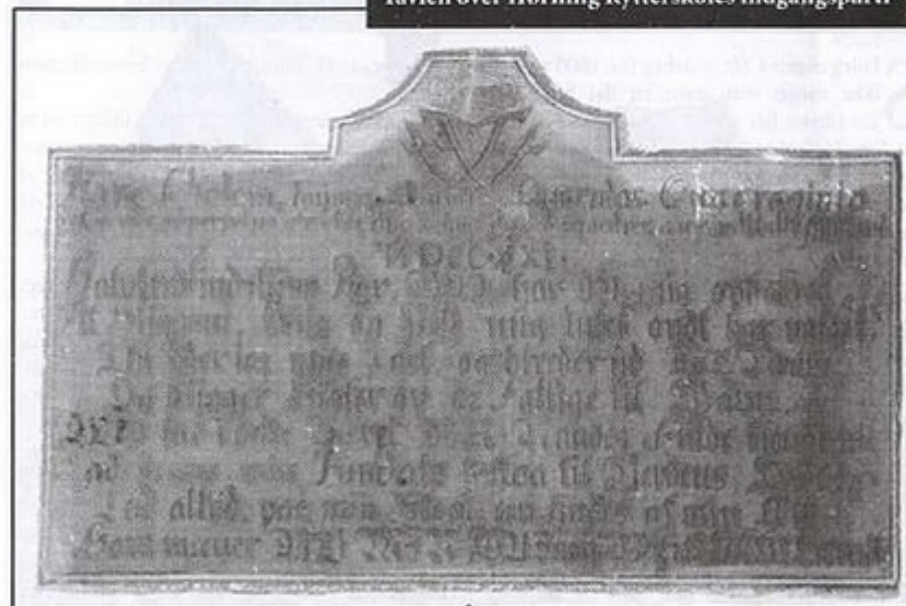
Kilder:

»Kong Frederik den Fjerdes skoler« af Thøger Jensen.

»Skolen i kunsten – kunsten i skolen« af R. Broby Johansen.

Diverse ældre og yngre historiske værker.

Tablen over Horning Rytterskoles indgangsparti

Skoler i Nr. Vissing

Nr. Vissing Hovedskole 1970

Skolegangen i Nr. Vissing for 1800 ved vi ikke meget om, men en del børn fra landsbyen har sikkert fulgt undervisningen i rytterskolen i Veng, efter at denne var bygget omkring 1726. Iøvrigt har der – også for rytterskolen – været en form for undervisning, oftest temmelig nødtorftig. Børnene skulle forberedes til deres konfirmation og derfor undervises i religion, herunder salmer og ikke mindst Luthers lille katekismus, som i det væsentlige skulle kunnes udenad.

I forbindelse med denne indlæring var det vigtigt, at børnene fik lært at læse. Desuden har man de fleste steder også undervist i skrivning og regning mod ekstra forældrebetaling.

Det var degnens opgave at lære børnene det nødvendige, undertiden med hjælp af lokale skolemestre med vekslende forudsætninger. »En part af dem findes så vankundige og ulærde at de kunne ikke læse og skrive»,

står der i et kongebrev fra Frederik den Anden.

Disse skolemestre eller skoleholdere, som de også kaldtes, var ofte bønderkarle, husmænd og håndværkere, som var nødt til at have et arbejde udover undervisningen, da lønnen var lille. De fleste var fattige og ringeagtede.

Tonen i skolen var rå, og riset blev flittigt brugt. Det til trods – eller måske derfor, var der mange, som ikke fik lært det nødvendige for at kunne blive konfirmeret i 14 års alderen, men måtte vente til de blev 18-20 år. Ingen kunne gifte sig eller få svendebrev, hvis de ikke var konfirmerede.

I 1788 – samtidig med gennemførelsen af de store landboreformer – blev der nedsat en kommission, der skulle arbejde for at skabe ordnede skoleforhold og uddannede lærere i hele landet. Efter 25 års arbejde lå »skoleloven

af 1814» færdig, men der gik herefter mere end 25 år, inden den var gennemført overalt.

Det var skolelovens intention, at undervisningen skulle være pædagogisk tilrettelagt, unødigt udenadslæring og oprensning afskaffes, og iøvrigt havde de fremsynede skolefolk det håb »at frihedens blide sol ville lade sine stråler falde ind i de skumle afkroge, hvor tusmørke så længe har lagt skjul over vankundighedens grimme ansigt».

I skoleloven var en bestemmelse om, at børnenes skolevej ikke måtte overstige 1/4 mil (knap 2 km), og at veje og stier til skolen skulle være farbare og holdes ryddede også om vinteren. Der kunde dog dispenseres. Man havde også en bestemmelse om, at ingen måtte nægte børnene adgang til at skyde genvej ind over markerne.

Der var også forslag i loven om, at elevtallet ikke burde overstige 40 elever pr. klasse.

Der blev oprettet seminarier, så lærerne kunne få en ordentlig uddannelse. En del af de ledende i landets styre ønskede ikke, at lærerne skulle have en lang uddannelse. Man var

bange for, at de så ville optræde hovne og nedladende ude i landsbyerne, og desuden kunne det blive sværere at få dem til, at affinde sig med den ringe løn, man kunne tilbyde.

Det skabte store vanskeligheder, at blive enige om lærernes løn. Lønnen skulle tilveje-skaffes i de enkelte skoledistrikter, det var dengang en fuldstændig fremmed tanke, at staten skulle bidrage, derfor undlod man at tage bestemmelse om en fast pengeløn. Men man bestemte, at der til hvert embede skulle være en jordlod på 6 td. middeljord, og at læreren derudover skulle have leveret af landsbyens bønder 6 favne bølgebrænde, 128 lispund hø og 192 lispund halm. Om løn iøvrigt hed det blot, at den skulle være passende eller anstændig.

På gamle kort over Nr. Vissing er en jordlod – stor grund – midt i byen ved gadekær afmærket som skolelod. Her har skolen sikkert oprindeligt ligget, og det passer nøje med stedet, hvor der i 1873 blev bygget ny skole. Desuden har der til lærerembedet været tillagt en jordlod på ca. 6 td. land, som efter det

Nr. Vissing Forskole 1970

oplyste lå nordost for byen.

Omkring vedtagelsen af skoleloven 1814 møder vi den først kendte lærer i Nr. Vissing – Jens Pedersen, som var lærer fra skolens oprettelse her 1813 til 1834. Dette er hvad de ældste protokoller beretter. Om Jens Pedersens uddannelse ved vi intet, men alle senere lærere ved skolen var seminarieuddannede.

En af Jens Pedersens elever blev senere hans afløser. Jens Nielsen var søn af gårdmand Niels Jensen, Nr. Vissing. 24 år gammel blev han dimitteret fra Lyngby Seminarium ved Grenå. Her blev de fleste lokale lærere uddannet, indtil seminariet blev nedlagt 1874. Jens Nielsen blev ansat 1834 og virkede her til han tog sin afsked 31. dec. 1869. Han boede resten af sit liv i Nr. Vissing, hvor han døde 1895.

Den næste lærer i byen lader vi her præse-

entere sig selv, som han har gjort det i skolens embedsprotokol: »Lærer Peder Jensen er søn af gårdejer Jens Pedersen og hustru Karen Rasmussdatter i Hadbjerg ved Hadsten. Efter en omhyggelig opdragelse i hjemmet og en god undervisning i skolen blev jeg efter konfirmationen forberedt af byens dygtige lærer, der i sin lærertid forberedte flere unge mennesker, til seminarist. Jeg er født 2. juni 1842, og blev 16 år gammel, ved ansøgning om aldersdispensation, i året 1858 optaget som elev på Lyngby seminarium, hvorfra jeg dimitteredes 1861. Samme år 12. september blev jeg ansat som hjælpe lærer i Hvilsted ved Odder, hvor jeg forblev indtil 4. juni 1864, da jeg blev kaldet til skolelærer i Flensted, Låsby sogn. Og derefter blev jeg 1. januar 1870 kaldet til lærer her i Nr. Vissing«.

Dette er et typisk eksempel på, hvordan lærerne i embedsprotokollen har skildret deres livsforløb indtil ansættelsen i embedet, mere står der ikke. Det kunne have været spændende, hvis læreren også havde fortalt om sit arbejde på stedet, men beretning om det må vi søge andre steder.

Peder Jensen var lærer i Nr. Vissing til sin død 3. maj 1903. Han var dekoreret med Dannebrogskorset.

1. januar 1901 blev lærernes løn fastsat til 800 kr. som begyndelsesløn, men herfra skulle trækkes værdien af jordlod, som her i Veng kommune – der netop nu, efter adskillelsen fra Dover, var blevet selvstændig – blev fastsat til 140 kr., hertil skulle lægges værdien af fourage 20 kr. og højtidsoffer 128,79 kr. og accidentser (tilfældige biindtægter) 111,67 kr, ialt mere end 400 kr, som skulle fratrækkes den faste løn, som hermed blev halveret.

Samme år blev en ny undervisningsplan for Veng kommunes skoler god-

Undervisningsplaner fra Nr. Vissing skole

Undervisningsplan for Nr. Vissing skole, 1870

1. Klasse

1.1	1.2	1.3	1.4	1.5	1.6	1.7	1.8	1.9	1.10
1.11	1.12	1.13	1.14	1.15	1.16	1.17	1.18	1.19	1.20

2. Klasse

2.1	2.2	2.3	2.4	2.5	2.6	2.7	2.8	2.9	2.10
-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	------

3. Klasse

3.1	3.2	3.3	3.4	3.5	3.6	3.7	3.8	3.9	3.10
-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	------

Undervisningsplaner fra Nr. Vissing skole

kendt af herredets skoledirektion.

Imidlertid er myndighederne blevet opmærksom på, at der mangler gymnastik på skemaet. Kommunen modtager derfor 19. feb. 1903 en skrivelse fra ministeriet for kirke- og undervisningsvæsenet – efter indstilling fra gymnastikinspektøren – som pålægger sognerådet snarest muligt at anlægge en gymnastikplads i Nr. Vissing på 1200 kv. alen, da den nuværende på 864 kv. alen er for lille til de 35 drenge, der går i skolen. – Ikke noget om pigerne –.

Samtidig forlanges at der gives lærerne i kommunen pålæg om, at undervise i gymnastik 2-3 timer om ugen, såvidt skolegangsordningen og vejrliget ikke er til hinder herfor.

Det kniber åbenbart med at få gang i den gymnastik. I 1906 pålægges kommunen af amtets skoledirektion at anskaffe følgende gymnastikredskaber til skolen i Nr. Vissing: 1. dobbeltbom, 4. fagribber, 1. nedspringsmätte,

2 springstøtter og 1 buk.

Børnetallet i skolen har i tiden fra 1850 til 1910 ligget ret konstant på 55 til 70 elever, men i 1913 stiger elevtallet til 77 for derefter at ligge omkring 80. Det er i overkant af, hvad een lærer kan overkomme, derfor beslutter skolekommissionen og sognerådet at ansøge ministeriet om tilladelse til, at oprette en forskole med tilhørende forskolelærerindeembede, foreløbig for en periode af fem år.

Det bliver bevilget, og forskolen bliver efter de fem år gjort permanent. Den første forskolelærerinde Maren Benfeldt virker ved skolen fra 1914 til 1923.

Af protokollerne fremgår det, at man allerede i 1879 oprettede aftenskole, i begyndelsen kun for karle. Der blev undervist 2 aftener om ugen i månederne november til marts. Fra 1896 deltager også unge piger. Der blev i begyndelsen undervist i skrivning, retskrivning, dansk, regning og oplæsning. Fra 1895 desuden i verdenshistorie, danmarkshistorie, geografi og sang. Der har i næsten alle årene frem til 1930'erne deltaget mellem 20 og 40 unge i undervisningen.

I 1903 blev Søren Peter Hummeluhre Forstelærer i Nr. Vissing. Han var født 1870 i Soften, hvor hans forældre var gårdmandsfolk. Hans far var i en årrække folketingsmand. S.P. Hummeluhre blev dimitteret fra Jelling i 1895. Han var derefter lærer forskellige steder i landet bl.a. på Fyn og Samsø. Allerede i 1919 måtte han lade sig pensionere på grund af svigtende horelse, men han har sat sine spor i sognet bl.a. som kasserer i Veng Sparekasse i en lang årrække. Det er Hummeluhre, der har fremstillet genforeningsstenen, som nu står i vejkrydset Låsbyvej-Jaungydevej.

12. marts 1920 behandler Skolekommissionen et ministerielt cirkulære om afkortning i løn for de lærere, som stadig har en skolejordlod. For Nr. Vissing er afgivet et skøn over loddens årlige værdi på 220 kr., det beløb vedtages af skolekommissionen. Fradraget for tjenestebolig er 330 kr. årlig. Begyndelseslønnen bliver herefter 2640 kr. minus de to nævnte

Undervisningsplaner fra Nr. Vissing skole

Undervisningsplan for Nr. Vissing skole, 1903

1. Klasse

1.1	1.2	1.3	1.4	1.5	1.6	1.7	1.8	1.9	1.10
1.11	1.12	1.13	1.14	1.15	1.16	1.17	1.18	1.19	1.20

2. Klasse

2.1	2.2	2.3	2.4	2.5	2.6	2.7	2.8	2.9	2.10
-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	------

3. Klasse

3.1	3.2	3.3	3.4	3.5	3.6	3.7	3.8	3.9	3.10
-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	------

fradrag. I 1927 bortsælges skolelodden, lærerens tid som bonde er slut.

1. august 1919 blev Andreas Viggo Jensen ansat som førstelærer ved hovedskolen, som den nu blev kaldt. Han havde arbejde ved landbruget i sin fødeby Sabro, til han blev 19 år, samtidig havde han forberedt sig til optagelse på Jelling seminarium, hvorfra han dimitteredes 1910. Efter et års ophold i U.S.A. virkede han som førstelærer i Hover ved Ringkøbing, til han blev ansat i Nr. Vissing. Han var i embedet her, til han blev pensioneret i 1953.

Samtidig var forskolelærerinde Johanne Horsted fra 1923 ansat ved forskolen. Mange af den ældre generation husker hende som en meget inspirerende og dygtig lærerinde, der stillede store krav til sig selv og de børn hun underviste. Det var velforberedte børn, hun kunne aflevere til hovedskolen. Frk. Horsted blev efter 40 år ved skolen pensioneret 1963.

Det er ikke de store ting der berettes om i mellemkrigsårene, men en ny skolelov er på vej.

Den 13. dec. 1937 holder skolekommissionen sammen med lærerrådet et fællesmøde, hvor man gennemgår den ny skolelovsbestemmelser på grundlag af cirkulære af 9. marts 1937. Her vedtages at sognepræsten, sognerådsformanden og lærerrådsformanden skal søge forhandling med amtsskolekonsulent Drengsgård om sagen, navnlig de økonomiske forhold. Det besluttedes samtidig, at der skulle holdes et offentligt møde om den nye skolelovs konsekvenser.

Det var indlysende, at man var nødt til at foretage en omlægning af skolevæsenet i kommunen for at opfylde skolelovens krav.

Der var hektisk mødeaktivitet vinteren over, men derefter er det, som om sagen lægges på hylden. Årsagen er nok i begyndelsen overvejelser over de økonomiske muligheder. Så kom krigen, hvor meget lå stille.

Forst 22. nov. 1945 dukker sagen op igen. De mange svære forhandlinger, der førte frem til bygning af fællesskolen i Veng 1953, vil bli-

ve beskrevet under denne.

Men selv efter 1953 levede skolerne i Nr. Vissing videre ovenikøbet med store udbygningsplaner, det var nemlig en del af forhandlingsresultatet, at der skulle bygges ny skole med gymnastiksal i Nr. Vissing. Tegningerne var færdige, en model af byggeriet var lavet og står nu i egnarkivet i Veng. Uheldigvis var børnetallet i Nr. Vissing skoledistrikt faldende op gennem 50-erne og kort før spaden skulle i jorden, blev projektet opgivet i 1956.

I 1953 blev den sidste førstelærer i Nr. Vissing ansat. Han er født på Hjarno og uddannet på Gjedved seminarium, hvorfra han dimitteredes 1941. Efter ansættelse som enelærer i Boeslum og derefter kommunelærer i Grenå søgte Myhre Jensen embedet i Nr. Vissing. Da det få år senere blev klart, at skolen måtte nedlægges, blev Myhre Jensen efter ansøgning kaldet som lærer ved kommuneskolen i Skanderborg august 1959. Det sidste år skolen eksisterede, var embedet besat med vikar.

I 1960 blev hovedskolen i Nr. Vissing nedlagt og de 25 elever overflyttet til Venge-Hårby-Søballe Fællesskole, som den dengang hed, men herefter skiftede navn til Veng Fællesskole.

Forskolens 3 årgange ønskede beboerne at beholde. En afstemning gav 2/3 flertal herfor, men da der i 1966 kun blev indskrevet 3 elever, kunne man se, at skolens dage var talte.

1. august 1967 overflyttedes de yngste børn, sammen med den sidste lærerinde i Nr. Vissing Aase Beck Rasmussen, til Veng Fællesskole og dermed var også forskolens æra slut. Begge skolebygninger er nu i privateje. Endnu en landsby mistede en væsentlig livsnerve.

Peter Friis Kristiansen

Kilder: Den danske Folkeskole 1814 - 1914
Diverse historiebøger
Skoleprotokoller fra Nr. Vissing

Mesing skole

Mesing skole

Landsbyen Mesings historie er meget gammel. Allerede ca. år 1170 omtales den i forbindelse med Venge Kloster. Byen nævnes atter i 1287, da en gård i byen er omtalt i forbindelse med biskoppen af Århus. Ved en storbrand i 1617 nedbrændte fem gårde i Mesing by. De berørte af katastrofen blev fritaget for et års landgilde og fik hjælp fra de omliggende skove til gårdenes genopførelse. De tidlige historiske oplysninger stammer hovedsageligt fra retsager afgjort ved herredstinget eller handel med jord og gods.

Den ældste skole i Mesing man kender til var »Rytterskolen« fra 1679. Det fortælles, at den lå sydvest for gadekæret. Betegnelsen »Rytterskole« må være opstået efter 1721, hvor Frederik d. IV. oprettede 240 rytterskoler rundt omkring i landet.

Mesing sogn hørte under Skanderborg Rytterdistrikt. Der findes ikke oplyst hvor længe skolen fungerede. I 1936 blev den på ruller flyttet til Ansgar Andersens hus og blev indrettet til museum. I slutningen af 60'erne blev den bevaringsværdige gamle bygning flyttet til Frilandsmuseet på Hjerl Hede.

Af rytterskolernes bestemmelser kan det nævnes, at der var skolepligt fra barnets 5 år. Fra 8 års alderen kunne forældrene beholde barnet hjemme den halve dag. Undervisningen omfattede hovedsagelig forklaring af katekismus og læsning. Hvis forældrene ønskede, at barnet også skulle undervises i skrivning og regning måtte de betale 8 skilling om måneden til skrivematerialer. Skoledagen begyndte og sluttede

med bøn, bibelhistorie og sang. Drengene og piger sad ved borde hver for sig. Det var ikke tilladt skoleholderen at slå børnene. Hvis formaninger ikke hjalp kunne straffes med eftersidning. Slag med ris kom kun på tale i samråd og i overværelse af forældrene.

Under Christian d. VI. kom den første almindelige skolelov. »Forordning om skoler på landet af 23. jan. 1739«. Den tvungne konfirmation, der var blevet vedtaget i 1736, blev sat i forbindelse med skolekunderskaber og det var nødvendigt, at der blev oprettet flere skoler på landet.

Ifølge den nye forordning var der skolepligt fra barnets 6 år. Skoleholderen eller degnen underviste i læsning, skrivning, regning og kristendomskundskab. Skolens eksistens og degnens vederlag blev for det meste opretholdt af egnens store jordbesiddere.

Den 29. juli 1814 underskrev Frederik d. VI. en lov, der skulle blive grundlaget for folkeskolen i mere end 120 år, indtil 1937. Strengt taget var det to love. Den ene med gyldighed for skolevæsenet i landsognene og den anden for købstæderne. Der var praktiske forskelle mellem dem, men principielt var de ens. Det afgørende var, at nu skulle det være alvor med undervisningspligten for børnene i Danmark. Alle børn skulle undervises, piger såvel som drenge, fattige og rige, fra de var 6-7 år gamle og indtil konfirmationen. Fra denne tid var det ofte seminarieuddannede lærere der forestod undervisningen. De kirkelige degnekald skulle lidt efter lidt omdannes til lærerembeder. Udgifterne skulle overføres på hele samfundet. Fra 1814 har dette gratisprincip været en af grundpillerne i folkeskolen. Der blev dannet skolekommissioner for skolerne rundt i sognene. Sideløbende

kan det nævnes, at sogneforstanderskabet så dagens lys i 1841, senere kaldt sogneråd fra 1867. I skolekommissionen blev sognepræsten formand. De øvrige medlemmer var ofte velanskrevne større gårdmænd fra sognet. Det var ikke tilfældigt, at skolekommissionen fik netop denne sammensætning. Den var udtryk for magten ude i sognene på landet. Ingen andre på det lokale plan kunne påtage sig et kvalificeret tilsyn.

Nogle degne hørte til den gamle skole. For dem bestod en klasse ikke af mange enkelte individer – men et samlet hele – som måtte give bestemte svar på bestemte spørgsmål. De havde ikke lært, at alle børn ikke havde ens evner og anlæg. Når elevens kundskab ikke slog til, brugte de til tider »tampen« (et stykke reb uden knuder). Inden undervisningen begyndte om morgenen, skete det ofte, at drengene holdt springøvelser hen over borde og bænke, og idet degnen tog i døren og trådte ind, råbte han med tordnende stemme: »Stille«.

Skyndsomt løb drengene hen på deres pladser og pigerne dukkede sig frygtsomt ved deres borde. Undervisningen startede ofte med oplæsning i kor. Var der en elev, der ikke var aktivt med, vankede der tit en lussing. Derefter blev der taget fat på regning og skrivning. Det klarede børnene ofte uden opsyn. Degnen havde jo sin jordlod og sine køer, som måtte passes ind imellem. Det var herved, at han skulle erhverve en stor del af sine indtægter. I sommertiden sendte han tit et par drenge ud i marken for at flytte køer. Det var noget der passede dem, ofte kom de ikke tilbage før skoledagen var forbi. Lærdom gik de glip af, men hvad betød det. For mange var det ikke så nødvendigt på den tid.

Som tidligere nævnt vides det ikke hvor længe den gamle »Rytterskole« blev brugt

I Skolekommission af den for Lovens og Skolelovens underskrevne forsamling klages over, at Byggeskolepladsen ved Rådhuset ikke er begravet paa en anden Maade, at Underunderskriveren har foresaaet at give en af Jordegaaende Læreren Tagermandt her paa et af Billedet af 14' 1/2, men Skoleloven var mig med Lovens og Skolelovensunderskriveren, at Underunderskriveren i forstyrede Gang foresaa, at Skolen angiktes med et Planarbejde, der indrettes paa Jordegaaende og Ambaeders forstyrede Indtækt. Men nu har de Jordegaaende Tagermandt om mest muligt at bygge Skolen med et Planarbejde paa de samme Steder.

Skoleinspektøren for Kjellerup og Ejby Sognekommuner
 d. 30de Junii 1804.
 P. D. U.
 W. Müller

som undervisningssted.

Den næste skole er formentlig opført lige efter 1850. I mellemtiden har børnene gået på skolen i Stilling. I 1853 var der 60 skolesøgende elever, – og i 1874 hele 74 elever, hvilket var det højeste antal. Der blev foretaget en stor udvidelse af skolen i 1912. I årene herefter faldt elevtallet. I 1924 var der kun 17 elever – vel nok noget af det

laveste antal nogensinde.

Som nævnt kunne antallet af skolesøgende børn i Mesing være meget svin-

Mesing skole

gende. I perioder med mange børn, var det ikke nok at undervise i skolen. Da blev der også undervist i forsamlingshusets kaffestue. Det var de yngste årgange, der holdt til her. Udenfor skolebygningen lå legepladsen. Den strakte sig helt hen til Ny Stillingvej 5. Nr. 3 er altså bygget på den gamle legeplads. Udover at være legeplads blev den i sommerhalvåret også anvendt til idræt. I vinterhalvåret foregik gymnastikken i forsamlingshuset. Undervisningen foregik på den måde, at de store elever gik i skole fra kl. 8- 12. Kl. 12.30 kom de små elever og de fik 3 timers undervisning dagligt. En gang om ugen havde pigerne 2 timers ekstra undervisning. Det var i håndarbejde, som jo dengang ikke var for drenge.

Læreren måtte undervise i alle fag lige fra dansk til drengegygnastik. Det var også lærerens opgave at stå for opfyrdning og vedligeholdelse af ilden i den store kakkelovn i skolestuen. I de koldeste vintermåneder var det nødvendigt at fyre over om natten. det var ubehageligt de morgener, hvor man måtte konstatere at ilden var gået ud. Da måtte eleverne ofte fryse de første timer, indtil rummet var blevet varmet op. Det trak ofte koldt ind af vinduerne, også selv om der om vinteren blev sat forsatsvinduer op.

Der kan nævnes mange andre ting, som skolen blev brugt til. Om vinteren var der aftenskole for ungdommen. En årrække blev der holdt foredragsaftener. Biblioteket havde også til huse på skolen. Det bestod af ca. 400 – 500 bøger. Engang imellem blev der byttet bøger med Adslev og Jekslen.

Den 25. juni 1963 blev Mesing skoles sidste dag. Grunden var, at Adslev-Mesing kommune var blevet sammenlagt med Blegind-Horning kommune. Herefter skulle

børnene fra de tre skoler i Adslev, Jekslen og Mesing have deres skolegang på den nuværende Bakkeskolen i Horning. På den sidste skoledag var der udstilling af eleverbejder og besøg af forældrene. Der blev serveret sodavand og kager. Skolens gamle protokol fra 1858 blev vist frem og skolens sidste lærer Karen Inger Rasmussen fortalte om skolens historie.

Herefter fik børnene sommerferie – nogle sikkert med vemod. En landsbyskoles epoke var nu slut.

Liste over ansatte lærere ved Mesing skole:

1858 - 63	: N. Nielsen
1863 - 97	: A. Knudsen
1897 - 1901	: J. P. Kristensen
1901 - 04	: Peter Nielsen Mygind
1904 - 09	: Ernst Ernstsens
1909 - 29	: Hans L. Schmidt Juulsen
1930 - 47	: Allerslev Jensen
1948 - 56	: Ove Rasmussen
1957 - 59	: Hans Holger Rosendahl
1959 - 62	: Børge Madsen
1962 - 63	: Karen Inger Rasmussen

Svend K. Olsen

Kilder:

Beretningen er blevet til på grundlag af Michael Sørensen og Karen Inger Rasmussens oplysninger, der er at finde på Egnarkivet.

Adslev skole

Kollens Møllevvej 8
matr. 5c, 5d opført
1878 ophørt i 1963.

I årsregnskaberne for Adslev-Mesing sogneråd 1878 er nogle af udgifterne til skolebyggeriet i Adslev anført til kr. 1895,50. Desværre er udgifterne ikke specificeret ud på enkelt-poster i regnskabet, så det vides ikke, hvad de forskellige håndværkere har lavet, og beløbet dækker nok ikke alle udgifter ved skolens oprettelse og bebyggelse. Den første lærer i skolen var Ole Petersen Schou.

Sognerådet havde selv sagt det overordnede ansvar for skolens økonomi, og bekendtgørelser og andre lovmæssige meddelelser fra undervisningsministeriet blev via skoledirektionen i Hjelmslev-Gjern Herreds provsti udsendt til sognerådet og skolekommissionen.

Adslev-Mesing sogneråd har 14. oktober

1878 noteret følgende: *Efter forudgaaet Bekjendtgørelse, afholdt Adslev-Miesing Sogneraad Licitation i Jexen Kro. Dags Dato over 4 Fv Bøgebrende til Adslev Skole, at levere inden 1. November 1878. Leverandørens Navn P. Rasmussen, Koldens Mølle, 4 Fv Træ kr. 68,00.*

Lærerlønningernes størrelse blev dikteret fra Kirke- og Undervisningsministeriet, som via provstiet pr 23. October 1886 meddeler: *...ministeriet har under 15de do fastsat Lærerebedernes Reguleringssatser saaledes: Adslev Skole 722 Kr, Jexen 1161 Kr, Mjesing 1274 Kr hvilket tjenesteligt meddeles til behagelig Efterretning og videre Bekjendtgørelse.*

Der var udførlige beskrivelser af, hvor meget eleverne skulle lære i årets løb. Reg-

ning, skrivning, dansk, religion og sang var hovedfagene for både »store«-klasse og »lille«-klasse, og f.eks. skulle eleverne have stiftet bekendtskab med et vist antal nye salmer og danske sange inden skoleårets udgang.

Hvis nogle af skolebørnene blev væk fra skolen uden grund, skulle sognerådet opkræve mulktbøde. Skolekommissionen gennemgik mødeprotokollen ca. hver tredje måned, og indberettede forsømmelser til sognerådet. Åbenbart har der ikke fra sognerådets side været udvist tilstrækkelig hårdhed over for disse »udeblivere«, for 11. februar 1887 modtager man følgende skrivelse fra skoledirektionen: *Da det af Indberetning om Skolevæsen for 1886 fremgaar, at Sogneraadet aldeles ikke har mulkeret for ulovlige Forsømmelser, maa Direktionen tjenstligst indskærpe Paabudet i Anord. 29 Juli 1814 § 17 samt paalægge Sogneraadet at overholde det.*

Skolefridagene var også dikteret af skoledirektionen: 25. August 1891 modtages Cirkulære fra Skoledirektionen saalydende »3 henhold til et fra Skolekommissionerne fretkommet forslag har Direktionen fastsat følgende ferieplan for de kommunale Skoler i Hjelmslev Sjern Herredet.

Årets Søndage	52 Dage
Juleferie fra 24 Decbr til 6 Januar begge incl.	12 Dage
Paaskeferie: Onsdag før Paaske til Tirsdag efter Paaske	6 Dage
Pindseferie: Lørdag før Pindse til Tirsdag efter Pâske	5 Dage
Høstferie Sogndage	21 Dage
fastelavnsmandag, alm. Bededag, Kristi Himmelfartsdag, Grundlovsdagen og Kongens fødselsdag	5 Dage

Dagen efter for- og Efteraars- eksamen	2 Dage
Markeds- og Dyrskuedage	4 Dage
Ialt	108 Dage

Hvilke Markedsdage, der skulle være feriedage fastsættes ved Årets begyndelse af Skolekommissionen, og der indbefattes Dyrskuedagen. Ingen feriedag maa benyttes som Skoledag, og for saa vidt der paa andre end de ovennævnte ikke er holdt Skole bliver det i de aarlige Indberetninger at oplyse Grunden hertil (Sugdom, kirkelige Forretninger osv.).

Derre cirkulære anmodes Skolekommissionen tjenstligst om i Årsskrift at tilstille samtlige Lærere til Indførelse i deres Embedsbøger.

I Adsløv-Mesing Sogneråds protokoller angående skolevæsenet i Adsløv er mange forskellige forhold beskrevet. Således er der pr. 29. December 1893 nøje angivet kvaliteten af brændsel, der skulle leveres til skolens opvarmning: *Konditioner for Favnbrænde til Kommunens Skoler. Post 1. Favntræet skal være Middelslagen Bøgebrænde og ikke knorte i Mængde, samt være Skovet så betids at det kan være tjenlig at kjøre i Hus til St. Hansdag, til hvilken tid Leverandøren er flittig at levere det ved de respektive Skoler og opsættes efter Favnmaal ved samme. Post 2. Træet skal være Skovet i Vinteren 1884, og maa ved Skovningen være i frisk Tilstand.*

Undervisningsmaterialet blev under ansvar stillet til elevernes rådighed, og bøgerne skulle erstattes, hvis de forsvandt. Dog fremgår det, at der i december 1897 blev hjemkøbt 2 stk

Nielsen Bibelhistorie a Kr 1,15 til Hmd Niels Laursens Børn, Adsløv.

Omkring århundredskiftet blev man fra undervisningsministeriets side mere opmærksom på elevernes fysiske tilstand,

og der blev udsendt anbefalinger om skolestuens indretning og om muligheder for at »udføre plastiske øvelser« (gymnastik). Adsløv skole ansøger i 1901 om Skanderborg Amtsråds tilladelse til at låne penge til en tilbygning. Ansøgningen bliver 24. august 1901 godkendt i Aarhus Stiftamt: *Andragende fra Adsløv-Mjesing Sogneraad om Tilladelse til at optage et Laan paa 2000 Kr til Opførelse af en Tilbygning til Adsløv Skole. Laanet vil blive tilbagebetalt i Lobet af 10 Aar. Det oplyses ikke om tilbygningen er til brug for privatbeboelse eller som udvidelse af skolestuen.*

I 1902 følges den samme procedure gennem sogneråd og stiftamt, da der ansøges om tilladelse til: *for 200 Kr at erhverve et ca: 80 Kvadratalen stort Grundstykke af Ejendommen Matr. No. 5 a i Adsløv til Gymnastikplads for Adsløv Skole. Tilladelsen gives, og pladsen blev anvendt til gymnastik (med opsatte ribber) og legeplads, indtil skolen blev nedlagt i 1963.*

Læreren opgaver var meget alsidige. Først og fremmest skulle han forestå indlæringen af de mest elementære færdigheder: at læse, skrive og regne. Med 3 eller 4 årgange i samme lokale på én gang, var der mange hensyn at tage, for ikke alle elever var lige modtagelige for undervisning. Ifølge skolekommissionens protokol (1889 – 1914) kunne der forekomme notater om elever, som man måtte opgive at lære noget. Også lærerens evner som pædagog blev ofte sat på prøve. I det store hele var der ikke mange reaktioner fra forældrenes side, hvad hans opdragelsesmetoder angik, men ifølge kommissionens protokol var der en episode i 1905, som krævede kommissionens indgriben: *Den 5. August 1905 modtog Skolekommissionen en Klage fra Husmand »P.M.« i Adsløv. Denne Klage gik ud*

paa, at hans Datter »K.M.« i Skolen var blevet revset paa en haard og voldsom Maade af Lærer Mikkelsen i Adsløv. Efter at have undersøgt Sagen og rettet Forespørgsler til Læreren og Klageren holdt Skolekommissionen Møde den 27 August 1905. Lærer Mikkelsen havde indrømmet, at han havde revset ovennævnte Pige ved at tildele hende et Slag over Ryggen med et Snebærris, hvorimod han ikke vilde vedgaa, at han havde rykket hende i Haaret, hvad Faderen havde klaget over. Om Anledningen til Revselsen havde Læreren udtalt, at han intet sikkert kunde huske med Hensyn til Enkelthederne og Sammenhængen i det forefaldne. Da Skolekommissionen paa Grund af Uoverensstemmelse i Forklaringerne og manglende Oplysning om Anledningen ikke kunne se til Bunds i og fælde nogen Dom i Sagen, og da Klageren havde skriftlig opfordret til at forelægge Skoledirektionen hans Klage til nøjere undersøgelse, vedtog man at fremstille Sagen for Skoledirektionen og at indsende til denne den modtagne Klage og de øvrige Oplysninger.

Underskrevet skolekommissionsmedlemmerne H. Klinke, Karl Rasmussen og A. Hauberg

Næste notat i protokollen er om svaret fra skoledirektionen: *Den 18 September 1905 modtages en Skrivelse fra Skoledirektionen, hvori denne udtaler sin Misbilligelse af Lærer Mikkelsens Forhold i Ovennævnte sag, og hvori han henviser til at benytte sig af de lovmæssige Revselsesmidler: et tyndt Spansk-rør eller en Tamp uden Knude, men det anses for uhædligt, at han ikke kan holde Disciplin uden at betjene sig af Prygl i en saa lille Skole. Det blev paalagt Skolekommissionen at advare Læreren mod at bruge prygl uden i Nødfald. Sagens Akter medfulgte tilbage. Direktionens Skrivelse blev meddelt Lærer Mikkelsen.*

Skolens lærere:

1878 - 1880	<i>Ole Petersen Schou</i>
1880 - 1887	vides ikke med sikkerhed, men i 1885 omtales en Lærer <i>Jensen</i>
1887 - 1892	<i>Søren Peder Jacobsen Mejlbj</i>
1892 -	<i>Jens Jensen Hammer</i> (i 1 md.)
1892 - 1901	<i>Jørgen Madsen</i>
1901 - 1912	<i>Mikkel Mikkelsen</i>
1912 - 1952	<i>Eskild Jensen</i> gift med Mette Marie Sørensen
1952 - 1955	<i>Alfred Vad</i>
1955 - 1958	<i>Alfred Munkholm</i>
1958 - 1963	<i>Knud Erik Jensen</i>

Eleverne fortæller

Alle skoledistriktets børn i alderen 7 - 14 år var opdelt i »stue klass« (store klasse) og »bette klass« (lille klasse). De 4 yngste årgange havde undervisning samtidig og de 3 ældste ligeledes.

Omkring 1930 mødte børnene kl 8 om sommeren og kl 9 om vinteren, og de gik kun i skole hver anden dag. Hver morgen startede dagen med morgensang og fadervor. Lærer Jensen gav sommetider børnene til opgave at genkende en melodi, som han spillede på sin violin.

Formiddagsskemaet indeholdt bibelhistorie, danmarkshistorie, regning eller skrivning. Børnene havde madpakke med (ofte rugbrød med fedt og sukker) og efter 1 times pause midt på dagen fortsatte skoledagen til kl 15 med geografi, hovedregning, læsning og sang. Pigerne havde også håndarbejde på skemaet. Der kom en »sypige« fra Mesing og lærte pigerne at sy, strikke og hækle, og denne undervisning fandt sted i et lokale i den gamle brugsforening.

Der blev dog også tid til at holde fri-

kvartier. Børnene legede på vejen eller på skolepladsen, hvor også gymnastikundervisningen fandt sted i sommerhalvåret. Om vinteren blev der gjort gymnastik mellem bordene i skolestuen. Hvis børnene legede på skolepladsen skulle én elev blive nede ved skolen, så læreren kunne sende vedkommende efter de andre, når timen skulle begynde. Antallet af elever i klasserne var svingende, men hvis der ikke var siddepladser nok (der var tre rækker med fire tomandspulte i hver), måtte man sidde på låget af brændekassen og læse eller ligge på knæene på gulvet og have kassens låg som underlag for skrivebogen.

Under 2. Verdenskrig var der på hver side af indgangsdøren opstillet en høj trækasse fyldt med sand. I børnenes øjne virkede det lidt frygtindgydende, men ved nærmere eftertanke, kunne der vist ikke være megen effekt i denne sikkerhedsforanstaltning.

Lærer Jensen, som virkede ved skolen i 40 år, var en meget dygtig og respekteret lærer, som dog kunne bruge slag med linealen som straffemetode. Han var altid meget omhyggelig med sit udseende, og børnene kunne lide ham. Han var interesseret i biavl, og solgte honningen. Læreren havde et sommerhus ved Saksild, hvortil der blev gjort udflugt på cykel. Vejenes og cyklernes standard var ikke som nu, så der var jævnlig punkteringer på sådan en tur.

Selvfølgelig var ikke alle børn lige begejstrede for at starte i første klasse. En elev ville bestemt ikke gå ind til Adslev helt alene, og moderens overtalelsermetoder havde ingen effekt. Til sidst kunne vedkommende dog overtale, hvis lillesøster fik lov at følge med ind til skolen og blive der, indtil det igen var tid at gå hjem. På denne måde fik lillesøsteren faktisk ni års skole-

gang.

Skoleudflugten var en årlig tilbagevendende begivenhed, og på en bustur til Lillebæltsbroen gik bussen uheldigvis i stykker. Turen var arrangeret i fællesskab med eleverne fra Jeksen skole, og mens bussen blev repareret, måtte alle vente. Eleverne fra Jeksen måtte lege frit, mens dem fra Adslev skulle stå pænt på to rækker og kigge misundeligt efter de andre.

Som tiden skred frem blev kravene til undervisningsmulighederne og skolens faciliteter større og større, og i juni 1963 blev Adslev skole nedlagt. Børnene blev derefter sendt med bus til Horning Skole

(nu: Bakkeskolen). Skolebygningen i Adslev blev solgt til privatbeboelse, og skolepladsen fungerer i dag som fælles legeplads i byen.

Bodil Sørensen

Kilder:

<i>Adslev-Mjesing Sogneråds Årsregnskab 1878-1902</i>	
<i>Adslev-Mjesing Skolekommissionsprotokol 1889-1914</i>	
<i>Karen Madsen f. Henriksen, elev i Adslev skole 1927-34</i>	
<i>Jørgen Madsen, elev i Adslev skole 1939 - 46</i>	
<i>Egon Møller</i>	1939 - 47

Horning Skoles lærere og elever i skoledret 1896

Styrelsen for Egnarkivet

i Høring Kommune

Formand:

Svend Kannegaard Olsen, Højgårdsvej 15, 8362 Høring tlf. 86 92 21 29

Næstformand:

Jørgen Christensen, Vidkærvej 34, Nr. Vissing, 8660 Skanderborg,
tlf. 86 94 37 72

Styrelsesmedlemmer:

Ole Friis Sørensen, Marielystvej 3, 8362 Høring, tlf. 86 92 15 99

Kjeld Nielsen, Engparken 15, 8362 Høring, tlf. 86 92 22 84

Jan Fagerlund, Damager 9, 8362 Høring, tlf. 86 92 28 51

Repræsentant fra kommunen:

Arne Vestergaard Andersen, Bodil Møllevej, 8362 Høring

Repræsentant fra støtteforeningen:

Mikael Jeppesen, Allégade 39, Jeksen, 8362 Høring, tlf. 86 57 12 03

ARKIVERNES ÅBNINGSTIDER:

Arkivet i Veng har åbent den 1. torsdag i hver måned fra kl. 18.00-20.00, og ellers efter aftale med Peter Friis Kristiansen på tlf. 86 95 02 42.

Arkivet i Høring har åbent hver den 1. torsdag i måneden kl. 18.00-20.00, og mandag, onsdag, torsdag fra kl. 10.00-14.00 samt 3. torsdag i måneden kl. 14.00-16.00 og ellers efter aftale med Ejo B. Sørensen på tlf. 86 92 30 66.

Arkiverne holder lukket i juli måned.

Støtteforeningens medlemmer

Mikael Jeppesen,

Allégade 39, Jeksen, 8362 Høring, tlf. 86 57 12 03

Kirstine Christensen,

Vidkærvej 34, Nr. Vissing, 8660 Skanderborg, tlf. 86 94 37 72

Anna Kannegaard Olsen,

Højgårdsvej 15, 8362 Høring, 86 92 21 29

Grethe Overgaard,

Rosenvænget 51, 8362 Høring, 86 92 20 04

Victor Sejersen,

Fregerslevvej 43, 8362 Høring, tlf. 86 92 10 64

Ejo B. Sørensen,

Lucernevænget 5, 8362 Høring, 86 92 35 46

Der er stadig plads til nye medlemmer i Støtteforeningen.

Kontingentet er kun 60 kr. pr. år.

Det er stadig muligt at købe årsskrifter fra årgang 1988-1999 og P. C. Nørgårds »Erindringer & Arvegods«.